

«Сейфуллин оқулары-14: Жастар, ғылым, инновациялар: цифрландыру – жаңа даму кезеңі» атты Республикалық ғылыми-теориялық = **Материалы** Республиканской научно-теоретической конференции «Сейфуллинские чтения-14: Молодежь, наука, инновации: цифровизация – новый этап развития». - 2018. - Т.1,Ч.4. - Б. 39-41

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІ ДАМУЫ МӘСЕЛЕЛЕРІН ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Жұман Ә.Ж.

Қоғамымызды реформалаудың қол жеткен қомақты табыстарының бірі-орта таптың қалыптасуы болып табылады. Осы орта топтың қалыптасуы, негізінен, орта және шағын бизнестің дамуымен тікелей байланысты. Шағын және орта бизнестің дамуы қазіргі жаһандану уақытында нарықтық экономиканың басты бағыты болып табылады. Экономикасы дамыған мемлекеттердің тәжірибесін ескеретін болсақ, шағын орта бизнес ұлттық өндірістің дамуында ерекше маңызға ие. Сондықтан, шағын орта бизнес Қазақстан экономикасының тұрақтану факторы ғана емес, сондай-ақ оның өсімінің факторы бола алатынын растайды. Шағын орта кәсіпкерлік бәсекелестікті тиісті деңгейде ұстауға, өндірістің икемді қайта құрылуына, инновациялық үрдістердің жылдамдауына, нарықтық қатынастардың әлеуметтік бағдарының қалыптасуына және жұмыспен қамтудың өсіміне ықпал етеді. Осыған байланысты Қазақстандағы шағын орта бизнестің экономикалық проблемаларына ғылыми талдау жасай отырып, оны дамытудың нақты тетіктерін ұсыну маңызды деп есептейміз. Себебі, шағын және орта бизнесті дамытпайынша, бәсекеге қабілетті ел болу мүмкін емес. Өйткені, бұл – жаһандану жағдайында заманауи қатынастарды алға жетелеуші буын. Нарықтық экономика элементтерін енгізудің әрекеттері монополиялан-дырылған ортаның қарсылығына тап болуда. Ал монополизмге қарсы күресудің тиімді жолдардың бірі- шағын және орта бизнесті дамыту.

Басқа бизнес түрлеріне қарағанда шағын бизнестің өзіндік артықшылықтары да бар. Оларға:

- Сыртқы экономикалық факторлардың өзгеруіне тез бейімділігі;
- Шағын инновациялық бизнестің экономиканың барлық сферасын қамтуымен сипатталуы;
- Шағын бизнес ірі компанияларға қарағанда ғылыми – техникалық зерттеулер нәтижелерін инновацияларды өнеркәсіпке жылдамырақ енгізеді;
- Халықты жұмыспен қамтамасыз ету, жұмыссыздық мәселесін шешу;
- Мемлекеттегі халықтың тұрмыс деңгейін жоғары болуын қамтамасыз ету;
- Адамның өмірге нық сеніммен қарауының мүмкіндіктерін арттыру т.б.

Шағын және орта бизнестің осындай маңыздылығын ескеретін болсақ, олардың еліміздегі қазіргі даму жағдайын келесі мәліметтермен қарастыруға болады.

Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің 2017 жылдың 1 қазандағы мәліметтері бойынша Қазақстан Республикасындағы жұмыс істеп тұрған жалпы шағын және орта кәсіпкерліктердің (әрі қарай – ШОК) саны – 1 163 051 заңды тұлға тіркелген, оның ішінде шағын кәсіпкерліктегі заңды тұлғалар – 204 372, орта кәсіпкерліктегі заңды тұлғалар – 2 640, дара кәсіпкерлер – 766 250, шаруа немесе фермер қожалықтары – 189 789 тұлға құрайды.

Осыдан, 2017 жылғы 1 қазандағы жағдай бойынша жұмыс істеп тұрған ШОК субъектілер саны өткен жылғы тиісті кезеңдегі сәйкес мерзіммен салыстырғанда 6,3%-ға өскенін байқауға болады. ШОК субъектілерінің жалпы санында дара кәсіпкерлер үлесі 65,9%, шағын кәсіпкерліктегі заңды тұлғалар – 17,6%, шаруа немесе фермер қожалықтары – 16,3%, орта кәсіпкерліктегі заңды тұлғалар – 0,2%-ды құрады[2].

Жаңа жұмыс орындарын құру мен экономиканың тұрақты дамуын қамтамасыз ету басымдығы тұрғысынан шетелдерде шағын бизнестің дамуына үлкен мән беріледі. БҰҰ-ның даму бағдарламасында шағын кәсіпорындардың саны барлық кәсіпорындардың жалпы санынан 95 %-ға артық. Әлемдік экономикада мұндай кәсіпорындардың үлесіне жұмыспен қамтылғандардың 60 % астамы келеді, ал олардың ЖІӨ-дегі үлесі 50 %-ға жетеді. Ал енді дамыған елдердің тәжірибесі негізінде шағын бизнес экономикасының даму қарқынын арттыра түсетінін көрсетеді. АҚШ-та барлық жұмыс күшінің 50%-ін кәсіпкерлікпен шұғылданушылар құрайды. Жапония мен Кореяда барлық компаниялардың 99,5 %-ын құрайтын 3 млн. шағын және орта бизнес субъектілері бар. Соның ішінде шағын компаниялардың үлесі 97 % құрайды. Оңтүстік Кореяда шағын компаниялар жұмысқа орналастырудың маңызды көзі болып табылады, өйткені онда елдің экономикалық белсенді халқының 87 %-ы жұмыспен қамтылған (10 млн. астам). Шағын және орта бизнестің үлесіне елдің ЖІӨ-нің жартысы және оңтүстік корейлік экспорттың 43 % тиесілі [3].

Бірақ шағын және орта бизнестің ролін таңдай отырып, оның дамуына кедергі болатын себептерді айтпауға болмайды:

1. Қазақстан Республикасындағы күрделі экономикалық жағдай (инфляция, өндірістің құлдырауы, шаруашылық байланыстардың үзілуі, төлемеушілік, несиені пайдаланудағы жоғары пайыз, кәсіпкерлердің құқықтық қорғалуы);

2. бизнестің төменгі деңгейі, кәсіпкерлердің өз өздерін теңгеруі;

3. халықтың кәсіпкерлерге толық сенімнің болмауы;

4. шағын және орта бизнесті мемлекеттік қолдаудың әлсіздігі, тіпті, керісінше мемлекеттік органдардың жиі араласуы;

5. қазіргі заманға сай ақпараттардың жеткізілуі, құрал – жабдық, технологияның болмауы, күрделі есеп беру жүйесінің және арендалық төлем құнының жоғары болуы;

6. Микронесиелік және микроқаржы ұйымдарының проблемалары.

Микронесие беру жүйесінің дамуына тұжырымдамалық қағидаттарды, әлеуетті инвесторлар үшін микронесиелік ұйымдардың одан әрі тартымдылығын арттыру үшін аталған саланы мемлекет тарапынан кешенді қолдаудың болмауы.

Шағын және орта бизнес өкілдеріне микронесие беру саласындамытупроблемалары бойынша келесілерді атап өтуге болады:

- Оданәріорналастыруүшінқорлардыңтапшылығы мен қымбаттылығы;
- Микронесиелікұйымдарыныңқаражатыныңжеткіліксіздігі;
- Микронесиеліккерекшелікпентаныс,біліктікадрлардыңжетіспеушілігі;
- Микронесиелікжүйегеқатысушыларүшінәдістемелер мен оқытубағдарламаларыныңболмауы;

- Техникалық және ресурстық базаныңболмауы;
- Микроқаржысаласыныңжағдайын, үрдістері мен оның даму перспективаларын,

олардыңдамушықұрылымынажетекшілікететінбірыңғайорганныңжәнеолардыбағалауәдісініңболмауы;

- Дамыған мониторинг жүйесінің, ішкібақылаудыңболмауы;
- Қаржыресурстарынтартуғақиындықтартуғызатынотандықбанктер мен басқа да

банктікемесұйымдардыңмикронесиеуұйымдарыменәлсізөзараіс-әрекеті;

- Микронесиелікұйымдардыңмемлекеттікбасқаруорғандарыменжәне мемлекеттік даму институттарыменынтымақтастығыныңпысықталмағанкестесі.

Аталған проблемаларды ескеретін болсақ, оларды тиімді шешу үшін белгілі шаралар қолдану қажет екендігі белгілі. Сондықтан, шағын және орта бизнесті қолдау шаралары ретінде келесілерді атап өткен жөн:

- жаңа технологияларға (технологиялар мен экономикалық ақпараттар ұсыну, кеңес беру және оқыту) қол жетімділікті жеңілдетуге;

- нарық капиталына (салық жеңілдіктері, амортизацияның ерекше нормалары, мемлекеттік субсидиялар, нарықтық және жеңілдікті несиелік ставкалар арасындағы айырмашылықты қаржыландыру түріндегі жеңілдікпен несие беру) қол жетімділікті жеңілдету;

- бизнестің инфрақұрылымын дамытуға жәрдемдесетін кластерлік-желілік ұстанымды енгізу арқылы шағын компаниялар мәселесі бойынша туындайтын проблемаларды шешуге бағытталған.

Осы әдістерден басқа шет ел тәжірибесінде коданылып жүрген әдістерді қолдануға да болады. Одан бізге ешқандай зияны болмайды.

Мысалға, германдық кластерлік-желілік ұстанымды қолдаудың негізгі қағидаттарына:

1. мемлекеттік қолдаудан тыс шағын және орта бизнестің дербестігіне басымдыққа;

2. тиімсіз кәсіпорындар рыноктан кетуі керек;

3. шағын және орта бизнеске мемлекеттің қаржылай көмек беруі үшін негізгі талап - несиеке қабілеттілікке тірек болады.

Шағын және орта бизнесті қолдаудың басты мәселелерінің бірі – шағын және орта бизнес инфрақұрылымы. Сондықтан да алға қойған мақсатымыздың ең басты мәселесі инфрақұрылым институттарын дамыту мен оны жоғары деңгейге жетілдіру –шағын және орта бизнесті қолдау мен дамытуда аса зор маңызға ие.

Мемлекет, өз кезегінде кәсіпкерлік ортаның бастамаларын іске асыру үшін қолайлы жағдай жасауы және өз көмегін шағын және орта бизнестің бәсекеге қабілеттілігі тұрғысынан едәуір әлеуеті бар кәсіпорындарға және елдің ғылыми-технологиялық әлеуетін арттыруға бағыттауы тиіс. Алға қойылған міндеттерді іске асыру үшін Қазақстан Республикасының Үкіметі шағын және орта бизнесті дамытудың жедел шараларын қабылдауда.

Әдебиеттер тізімі

1. К.Б. Бердалиев «Қазақстан экономикасын басқару негіздері», Алматы «Экономика», 2009 ж.

2. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің мәліметтері www.stat.gov.kz

3. Raimbekov Z., Syzdykbayeva B., Zhenshan D., Bayneeva P., Amirbekuly Y. «Study of the state of logistics in Kazakhstan: prospects for development and deployment of transport and logistics centres» Transport Problems INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL Volume 11 Issue 4.-2016.

Научный руководитель: Женсхан Дарима - к.э.н., аға оқытушы